

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто чинники формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій як педагогічна проблема, які були отримані з огляду на внутрішню структуру самоосвітньої компетентності та зміст готовності вчителя до роботи з ІКТ. Розглянуто сутність самоосвітньої діяльності вчителя, співвідношення самоосвітньої діяльності та самоосвітньої компетентності.

Ключові слова: самоосвітня компетентність майбутнього вчителя, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освітня система сьогодення потребує наявності педагогів готових до реалізації професійної освітньої діяльності в умовах інформатизації, що ставить перед сучасним педагогом низку вимог, пов'язаних із навичками роботи з комп'ютером і комп'ютерними технологіями. Реформування освіти в нашій країні передбачає створення нових стандартів, вдосконалення змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання, створення передумови для індивідуалізації навчання, впровадження інтерактивних технологій, створення дидактичних і методичних матеріалів із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальному процесі. Важливу роль ІКТ відіграють в процесі формування в майбутнього вчителя самоосвітньої компетентності.

Сучасний учитель повинен мати гнучкість і нестандартність мислення, вміти адаптуватись до швидких змін умов сучасного життя, бути компетентним, конкурентоздатним на ринку праці, особистістю, яка вільно володіє своєю професією й орієнтується в суміжних сферах діяльності, здатним до ефективної роботи зі спеціальності на високому рівні, готовим до постійного професійного зростання. Все це можливо лише за умов високого рівня професійної компетентності, наявності розвинених професійних умінь, здібностей і майстерності, які неможливі без сформованої самоосвітньої компетентності. А тому, постає питання про формування у майбутнього вчителя самоосвітньої компетентності, використовуючи ІКТ.

Аналіз публікацій. Проблемі формування професійної компетентності майбутнього вчителя присвячена значна кількість робіт педагогів і психологів, а саме Д. Альферової, С. Бондар, Н. Глинянюк, М. Єрмоленка, А. Маркової, В. Мижерикова, Є. Павлютенкова, Н. Разіна, С. Тищенко, Є. Шишова та ін. Проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіті присвятили свої праці В. Биков, Я. Булахова, О. Бондаренко, Ю. Валькман, Р. Гуревич, А. Гуржій, В. Заболотний, Г. Козлакова, О. Міщенко, Л. Панченко, О. Пінчук, О. Шестопап і ін. Незважаючи на значний інтерес науковців до питання інформатизації освіти та освітнього простору, проблема готовності вчителя до роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями на сьогодні залишається маловивченою, хоча їй були присвячені роботи таких вчених, як О. Дубасенюк, І. Зязюн, С. Іванов, Н. Кузьміна, Н. Кухарева, В. Лозова, Л. Панченко, С. Сисоєва, О. Щербаков і ін.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури маємо стверджувати, що існуючий досвід свідчить про актуальність потреби у розробці теоретичних основ і практичних шляхів формування професійної компетентності майбутнього вчителя за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, одним із головних компонентів якої являється самоосвітня компетентність.

Мета даної статті полягає у визначенні чинників формування самоосвітньої компетентності та змісту готовності майбутнього вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні та, як наслідок, використання цих умінь у подальшій професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Компетентність – це загальна здібність особистості, яка ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях і вміннях, набутих завдяки навчанню. Компетентність базується на постійному тренінгу засвоєння набутих знань та вмінь особистістю [1: 160].

Дж. Равен у зміст поняття компетентність вкладає "...специфічну здатність людини, необхідну для ефективного виконання конкретної діяльності в певній предметній галузі. Ця здатність передбачає наявність у людини таких якостей, рис і здатностей: вузькоспеціальні знання; особливого роду предметні навички; способи мислення; розуміння відповідальності за свої дії" [2: 6].

На думку міжнародних експертів компетентність охоплює [3: 96-97]:

1. Задані навички (вимога виконувати певні індивідуальні завдання).

2. Використання знань і вмінь на робочому місці на рівні встановлених вимог (стандартів) до даної роботи.

3. Здатність відповідально виконувати обов'язки та досягати запланованих результатів.

4. Здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях.

5. Здатність застосовувати знання та вміння в нових умовах виробничої діяльності.

О. Пометун зазначає, що компетентність є ключовим, своєрідним "вузловим" поняттям, оскільки воно, по-перше, поєднує в собі інтелектуальний та навичковий складники освіти; по-друге, в понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого "від результату" ("стандарт на виході"); по-третє, ключова компетентність є інтегративною за природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер культури та діяльності (інформаційної, правової тощо) [4: 18].

На наш погляд, під компетентністю людини можна розуміти спеціально організовані сукупності знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються у процесі навчання. Вони використовуються особистістю в разі потреби в різних контекстах залежно від умов і потреб щодо здійснення різних видів діяльності.

Самоосвіта в словнику [5: 511] визначається як освіта, що набувається в процесі самостійної роботи, без проходження систематичного курсу навчання в освітньому закладі. Самоосвіта вчителя – основна форма підвищення його професійної кваліфікації, яка полягає в удосконаленні знань і узагальненні педагогічного досвіду шляхом ціленаправленої самостійної роботи над літературою та матеріалами, які містяться в методичному кабінеті, бібліотеці та ін.

Н. Бухлова пропонує визначити самоосвітню діяльність вчителя як сукупність декількох "само" [6: 32-33]:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибирати, усвідомити свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми

самоосвіти; планувати, організувати навчальну діяльність;

- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей;
- самокритичність – вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи;
- самоконтроль – вміння здійснювати контроль за власною діяльністю;
- самоаналіз – підведення підсумків, визначення результативності;
- саморозвиток;
- самоствердження.

Безперервна самоосвіта є основною формою підвищення компетентності вчителя, яка складається з удосконалення знань та узагальнення педагогічного досвіду шляхом власної цілеспрямованої самоосвітньої діяльності.

Самоосвітня компетентність є однією із ключових компетентностей, що формується в процесі самонавчання та самовиховання. Структура самоосвітньої компетентності базується на основі [3: 60]:

- розуміння особистих потреб на підставі самоаналізу, самопізнання, самообліку сильних і слабких сторін своєї діяльності;
- розробки та виконання програми самоосвіти з урахуванням особистих потреб і потреб суспільства;
- упорядкування своїх знань, знаходження зв'язків між ними;
- критичного оцінювання будь-якої отриманої інформації, вироблення особистої позиції у процесі здобуття певних знань;

- розв'язування різноманітних проблем на основі здобутих самостійно знань;
- гнучкості застосування знань, умінь і навичок в умовах швидких змін;
- представлення, обґрунтування та захисту отриманого результату;
- знаходження нестандартних нових рішень на основі самостійно здобутих знань;
- організації особистих прийомів самонавчання;
- використання для отримання інформації різноманітних баз даних, джерел інформації;
- використання нових технологій інформації та комунікації;
- подолання труднощів, невпевненості, ліні;
- адекватного оцінювання значення здобутих знань у своїй діяльності;
- співробітництва з іншими людьми, здобування знань шляхом колективної діяльності;
- прийняття рішення на основі співробітництва, толерантного ставлення до опозиційної точки зору;
- відповідальності за організацію своєї самоосвітньої роботи;
- постійного самоаналізу та самоконтролю за самоосвітньою діяльністю;
- удосконалення своїх результатів, отриманих під час самоосвіти.

На наш погляд, найбільш успішно самоосвітню компетентність можна формувати, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, оскільки на сьогоднішній день існує велика кількість нових технічних засобів із колосальними навчальними ресурсами, які принципово впливають на організацію

навчального процесу, розширюючи його можливості. Нові технічні, інформаційні, поліграфічні, аудіовізуальні засоби стають у наш час невід'ємним компонентом освітнього процесу, вносячи в нього специфіку у вигляді неподільності методів і засобів.

Завдяки оригінальності інтерактивних методів навчання та викладання, зростає цікавість до процесу навчання та формується жага до самовдосконалення, до самостійного пошуку інформації, до самоосвіти протягом всього життя.

На нашу думку, готовність майбутнього вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі та навчанні полягає, насамперед, у розумінні та усвідомленні важливості комп'ютеризації сучасного навчального процесу в умовах сучасного інформаційного суспільства, а також місця та функції вчителя в освітньому процесі. Вона є складною інтеграцією ціннісно-мотиваційних, змістовно-операційних та рефлексивних компонентів, від рівня сформованості яких залежить успішність виконання, поряд із традиційними, нових функцій, що зумовлені інформатизацією суспільства; ефективність створення вчителем сучасного відкритого освітнього середовища; правильність підбору педагогічно доцільних форм, методів та засобів навчання.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи вищесказане, ми з'ясували, що успішність самореалізації вчителя в професійній діяльності визначається, насамперед, його здатністю до самоосвіти, володінням стратегії саморозвитку та самовдосконалення, які забезпечують переорієнтацію мислення сучасного вчителя, що набуває особливого значення у контексті усвідомлення принципово нових вимог до педагогічної діяльності, до готовності щодо використання засобів ІКТ у його професійній діяльності.

Зазначені чинники формування самоосвітньої компетентності свідчать про те, що самоосвітня компетентність – складний процес, який базується на цілій низці умінь і навичок поетапного розв'язування поставлених особистістю задач і цілей. Крім того, формування самоосвітньої компетентності повинно виконуватись за всіма компонентами її внутрішньої структури. Тобто, для достатньо високого результату необхідна всебічна підготовка майбутнього вчителя. Такими чинниками є: професійне володіння інформаційно-комунікаційними технологіями; когнітивний підхід до набуття нових знань, умінь і навичок за допомогою ІКТ; розуміння цінності ІКТ для організації навчального процесу; готовність вчителя до роботи з ІКТ. Врахування перелічених чинників дозволить підготувати майбутнього вчителя не тільки до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі, а й сформувати його самоосвітню компетентність.

А відтак, **подальшого дослідження** потребують організаційно-педагогічні засади організації навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження їх в освітню діяльність всіх ступенів освіти. За допомогою яких буде відбуватись формування вчителя, здатного не тільки обслуговувати педагогічні й соціальні технології, які є, але й виходити за межі нормативної діяльності, здійснювати інноваційні процеси творчості в широкому розумінні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Писарева С. А. Компетентностный подход к обновлению школьного образования как необходимое условие интеграции России в мировое сообщество / С. А. Писарева // Педагогика новому веку : идеи на будущее... Герценовские чтения 1999 : [межрегиональный сборник научных трудов] / [под ред. А. П. Тряпицкой и др. : в 2-х ч.]. – 4.1. – СПб., 2000. – С. 160–164.
2. Равен Дж. Педагогическое тестирование : Проблемы, заблуждения, перспективы / Дж. Равен ; [пер. с англ.]. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с.
3. Педагогика : Большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. – Мн. : "Соврем. слово", 2005. – 720 с.
4. Державні стандарти професійної освіти : теорія і методика : [монографія] / [за ред. Н. Г. Ничкало]. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Бухлова Н. В. Організація освітньої діяльності / Н. В. Бухлова. – Х. : ВГ Основа, 2003. – 64 с.
7. Добридень А. М. Формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя засобами інтерактивного навчання. Проблеми підготовки сучасного вчителя : [збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини] / А. М. Добридень ; [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий О.О., 2010. – Випуск 1. – С. 59–64.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Pisareva S. A. Kompetentnostnyy podkhod k obnoveniyu shkol'nogo obrazovaniya kak neobkhdimoye usloviye integratsii Rossii v mirovoye soobshchestvo [Competence Approach to Updating the School as a Necessary Condition of Russia's Integration into the World Community] / S. A. Pisareva // Pedagogika novomu veku : idei na budushcheye ... Gertsenovskiy chteniye 1999 [Pedagogy of the New Century : Ideas for the Future ... Gertsenovskie Readings 1999] : [mezhhregional'nyy sbornik nauchnykh trudov] : / [pod red. A. P. Tryapitsynoy i dr. : v 2-kh ch.]. – 4.1. – SPb., 2000. – S. 160–164.

2. Raven J. Pedagogicheskoye testirovaniye : Problemy, zabluzhdeniya, perspektivy [Pedagogical Testing : Problems, Delusions, Prospects] / J. Raven ; [per. s angl.]. – M. : Kogito-Tsentr, 1999. – 144 s.
3. Pedagogika : Bol'shaya sovremennaya entsiklopediya [Pedagogy : Big Modern Encyclopedia] / [sost. Ye. S. Rapatsevich]. – Mn. : "Sovrem. slovo", 2005. – 720 s.
4. Derzhavni standarty profesiynoi osvity : teoriya i metodika [State Standards of Professional Education : Theory and Methods] : [monografiya] / [pod red. N. G. Nychkalo]. – M. : TUP, 2002. – 334 s.
5. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasnyy osviti : svitovyy dosvid ta ukrainski perspektivy : Biblioteka z osvithnoi polityky [The Competence-Based Approach in the Modern Education : the World's Experience and Ukrainian Perspectives : the Library on the National Policy] / [pid. zag. red. O. V. Ovcharuk]. – M. : "K.I.S.", 2004. – 112 S.
6. Bukhlova N. V. Organizatsiya obrazovatel'noy deyatelnosti [The Organization of Educational Activity] / N. V. Bukhlova. – M. : IG "Osnova", 2003. – 64 s.
7. Dobryiden A. M. Formuvannya samoosvitnoi kompetentnosti maybutniogo vchytelia zasobamy interaktyvnogo navchannya. Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelia zasobamy interaktyvnogo navchannya. Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelya [Forming the Future Teacher's Self-Educational Competence by Means of Interactive Education. Issues of Modern Teacher's Preparation by Means of Interactive Education] : [zbirnyk naukovykh prats' Umanskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Pavla Tychny] / A. M. Dobryiden ; [red. kol. : Pobirchenko N. S. (gol. red.) ta inshi]. – Uman' P. P. Zhovtyy, 2010. – Vypusk 1. – S. 59–64.

Матеріал надійшов до редакції 16.01. 2014 р.

Федоренко Е. Г. Факторы формирования самообразовательной компетентности будущего учителя средствами информационно-коммуникационных технологий.

В статье рассматриваются факторы формирования самообразовательной компетентности будущих учителей с помощью информационно-коммуникационных технологий как педагогическая проблема, полученных с учетом внутренней структуры самообразовательной компетентности и содержание готовности учителя к работе с ИКТ. Рассмотрена сущность самообразовательной деятельности учителя, соотношение самообразовательной деятельности и самообразовательной компетентности.

Ключевые слова: самообразовательная компетентность будущего учителя, информационно-коммуникационные технологии.

Fedorenko E. G. Factors of Formation of Future Teachers Self-Competence by Means of Informational-Communicational Technologies.

The educational system of teachers requires to implement professional educational activities in the information that confronts a modern teacher with a number of requirements related to computer skills and computer technologies. Reforming education in our country provides the creation of new standards, improving the content of teaching materials, textbooks, forms and methods of training, the prerequisite for the individualization of learning, the introduction of interactive technologies, the creation of teaching and learning materials with the application of informational-communicational technologies (ICT) in the teaching process. ICT plays an important role in the formation of a future teacher's self-competence. All this is possible only if there are the high level of the professional competence, the availability of advanced professional skills, abilities and skills. The article considers the factors of future teachers' self-educational competence, using ICT as a pedagogical problem, taken with the fact of the internal structure of the self-educational competence and the teachers' readiness to work with ICT. The essence of the teacher's self-educational activity, the ratio of self-educational activity and competence are viewed. The purpose of this article is to identify factors in the formation of future teachers' self-competence and readiness to use ICT in teaching and as a consequence, the use of these skills in the future career. This article gives the brief analysis of the psychological and educational literature affecting the diversity of studies of various problems concerning the formation of the professional competence, the implementation of informational and communicational technologies in education, provides the definitions of education, self-education, competence and self-educational competence. The conclusions are made about the most successful formation of self-competence with the help of informational and communicational technologies.

Keywords: future teachers' self-educational competence, informational-communicational technologies.